

A TARTALMI FELTÁRÁS PROBLÉMÁI ONLINE KÖNYVTÁRI KATALÓGUSOKBAN

PROKNÉ PALIK MÁRIA
osztályozó könyvtáros
BME OMIKK

A könyvtári munka feltételei jelentősen megváltoztak az integrált könyvtári szoftverek alkalmazása következtében. Könyvtárainkban nagyrészt számítógépes adatbázisok váltották fel a cédulakatalógusokat. A retrospektív adatbevitel során az adatbázisba kerülnek a korábban csak cédulákon szereplő bibliográfiai adatok. A USMARC és a HUNMARC adatcsere-formátum alkalmazása lehetővé tette a számítógépes rekordok könyvtárak közötti cseréjét is. A könyvtári feldolgozás formai része (a bibliográfiai leírás) sikeresen alkalmazkodott az új technikai lehetőségekhez.

A tartalmi feldolgozás (osztályozás) területén is szükséges a felzárkózás. A különböző könyvtárakban más és más információkereső nyelvet használnak. Ezek közül az ETO különleges figyelmet érdemel, nemcsak azért, mert keletkezését és használatát illetően közel száz évre tekinthetünk vissza, hanem azért is, mert elterjedtségét, és egyetemességét nézve is egyedülálló. Ezzel kapcsolatban szeretnék néhány problémát felvetni, és a lehetséges megoldásokat számba venni.

1. Az ETO jelzet tartalmának természetes nyelvű megfogalmazása

Az ETO mesterséges nyelvű információkereső nyelv. Használatát jelentősen megnehezíti, hogy nem tudjuk megmondani ránézésre egy-egy jelzet jelentését. A múltban tájékoztató könyvtárosok segítették a könyvtárba látogató olvasókat a keresésben. Napjainkban az Interneten keresztül is elérhetők a könyvtári adatbázisok. Ezért a tájékoztatás feladatát magának az adatbázisnak kellene átvennie. Fontos lenne az ETO angol nyelvű középkiadásának már elkészült és géppel kezelhető magyar nyelvű fordítását (mely a Könyvtári Intézetben megtalálható) integrálni az adatbázisokba. Nem elegendő tehát, ha csak kinyomtatott formában vagy CD-n olvasható, hanem online módon kell elérhetőnek lennie. Az online közzététel a UDC konzorcium licenc szerződése jelenleg nem engedi a szerzői jogok sérülése miatt. Ilyen módon a főtáblázati számok jelentése érthető lenne a felhasználók számára. Az egyes jelzetekhez közvetlenül hozzákapcsolódhatna a meghatározásuk.

A bevezetést sürgeti az is, hogy – különösen szakkönyvtárainkban – rendkívül sok új tárgykör osztályozását kell megoldani. Ezekre a tárgykörökre nincs, vagy nem egyértelmű a jelzet a jelenleg használt táblázatokban. Így aztán könyvtáranként más és más megoldás születik egy-egy tárgykör osztályozására. Természetesen a közös adatbázisokban ezek a különböző alakú jelzetek egymástól függetlenül mind megjelennek, de még a hozzáértők számára is gyakran nehézséget okoz annak felismerése, hogy ezek azonos tartalomra utalnak. Például gondoljunk a *multimédia* vagy a *számítógépes grafika* esetre. Már elég régóta ismerősen csengő kifejezésekről van szó, mindkét témának jelentős irodalma van. Az őket leíró ETO-jelzet azonban teljesen esetleges, a *multimédiát* leírhatjuk a **007:621.395.43**, a **316.774:[681.3]**, a **316.774:[621.39]**, a **681.3.019** és a **681.3.069** jelzetekkel is, ill. a *számítógépes grafikát* jelölheti az **514.182-37:519.688** és a **514.182-37:681.3.019** jelzetek bármelyike. Az ilyen egyedi, egymástól független, ETO jelzetek helyett a nemzetközileg elfogadott szabványos jelzetet kellene használni. Szükség lenne tehát az ETO-t karbantartó konzorcium módosító kiadványainak rendszeres átvételére, ahogyan ez a nyolcvanas évek végéig meg is történt Magyarországon. Ezen a gondon segíthet a jelenleg közvetlenül megjelenés előtt álló új ETO kiadás.

2. Retrospektív tartalmi feldolgozás

Miért szükséges? Problémát okoz a retrospektív adatbevitel is. Az adatbázisba ugyanis kétféleképpen kerülnek új ETO jelzetek. Egyrészt az új könyvek feldolgozása során, másrészt a már korábban a katalógusok céduláin rögzített adatok retrospektív bevitelekor folyamatosan bővül az online katalógus a régi táblázatokból vett jelzetekkel is. Ezek azután az adatbázis böngészőjében egymás mellett, megkülönböztetés nélkül sorakoznak. Tehát a böngésző nem elégíti ki az információkereső nyelvekkel szemben támasztott legalapvetőbb követelményeket sem.

Például van olyan könyvtár, ahol a *személygépkocsikkal* kapcsolatos irodalom egyidejűleg keresendő a **629.114.6** és a **629.331** jelzet alatt is. Hasonló módon a *fizikai kémiát* az **541.1** és az **544** jelzet alatt is meg kell nézni. Másrészt éppen az **544** jelzet az 1958-as ETO kiadásban a *minőségi analízist* jelöli, míg a **14/1** verzió (az 1989-es módosító kiadvány, amely magyarul 1991-ben jelent meg) szerint a *fizikai kémiára* utal. Ez viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy a homonimák – a különböző tartalmú, de formailag azonos jelzetek – szétválasztására is megoldást kell találni.

A probléma tehát az ETO számváltozásaiból, az új számok bevezetésének különböző üteméből, ill. elmaradásából következik. Ugyanis emiatt előfordulhat egyrészt, hogy azonos tartalmat különböző alakú jelzetek írnak le, másrészt pedig – bizonyos régi számok újra kiosztása miatt – lehet, hogy azonos alakú jelzetek különböző tartalmat takarnak. Ez a helyzet kialakulhat bármely ETO-val dolgozó, retrospektív adatbevitelt folytató könyvtárban.

Megoldást jelenthet tehát, ha a régi ETO jelzetek adatbázisban való rögzítésén túl, megtörténne egy visszamenőleges tartalmi feltárás is. Ez pedig az alábbiak szerint történhet.

Hogyan dolgozzunk? Mindenek előtt nézzük, hogyan is dolgoztunk régen. Vegyük például az egykori OMK-ban alkalmazott gyakorlatot. A számítógépek megjelenése előtt manuális szakkatalógusok épültek az ETO jelzetekből. Ezek egy-egy korszakot öleltek fel. A tájékoztató könyvtáros pontosan tudta, hogy mely táblázatokat (tehát melyik ETO kiadást) kell használnia, ha az olvasó az 1983-tól folyamatosan épülő új katalógusban akart keresni. Hasonló módon más táblázatok tartoztak az 1950 és 1982 között felépített katalógushoz, és megint mások az 1950 előttihez. Ezen kívül a katalógus szerkesztők utalók beépítésével is hozzájárultak az eredményes kereséshez. Így amikor az OMK áttért az ETO **13/3** verziójáról a **14/1**-re, utalókat helyeztek el a legújabb katalógus-szekrényben az egyes megváltozott jelzetekhez. Például a régi **629.114.6** jelzetenél utalót találhattunk a neki megfelelő új **629.331** jelzetre, és fordítva, a **629.331** jelzetenél is utaló mutatta, hogy az korábban **629.114.6** jelzetként szerepelt.

Most is hasonló megoldásra van szükség, hogy eligazodjunk a böngészőben található jelzetek között. Meg kell néznünk, hogy az adott jelzetet melyik ETO kiadás vagy módosító kiadvány alapján adták. Ezt akkor tehetjük meg online módon, ha az online katalógusban lehetőség van az ETO besorolási adatállomány kezelésére.

Az egyik lehetőség a retrospektív feldolgozásra a régi jelzetek átírása. Amennyiben ezt az utat választjuk, el kell dönteni, mire javítjuk a régi jelzeteket. Nagyon fontos az utólagos javítások, módosítások írásbeli dokumentálása mindazokban a könyvtári rendszerekben, amelyekben erre már megvan a lehetőség. Ajánlatos lenne tehát bevezetni egy *revízió-történet* mezőt a rekordokban, amelyre rá lehetne keresni és utalóként is működhetne. Így követhetővé válna a jelzet története. Az ETO táblázat ugyanis folyamatosan változik, jelenleg használatos verziót a jövőben elkerülhetetlenül új váltja fel.

A másik lehetőség, hogy a cédula katalógusok esetén már bevált utalókat alkalmazzuk az online katalógusokban is. Egy olyan információkereső rendszerre lenne tehát szükség, amely összefüggést teremt az ugyanazon típusú, de különböző korszakból származó ETO jelzetek között. Ehhez létre kellene hozni egy olyan adatbázist, amely a magyarországi jelzetváltozásokat követné nyomon. Hazánkban a múltban az ETO teljes kiadása alapján épültek a nagyobb könyvtárak katalógusai.

Egy gráfot képzelhetünk el, amelynek csúcsait a főtáblázati számok (meghatározásaikkal, és érvényességi idejükkel együtt) alkotják, élei pedig azt mutatják, hogy a jelzetváltozások során az egyes régi jelzeteknek mely új jelzetek lettek megfeleltetve (egy réginek esetleg több új), és fordítva, hogy az egyes új jelzetek mely régi jelzetekből származtathatók. Az adatbázis kialakításához szükséges az összes régi ETO kiadás, és a módosításokat tartalmazó utalók jegyzéke is. Ezek bevitelével kell elkészíteni a gráf számítógépes adatrendszerét és a szükséges eljárásokat, amelyek lehetővé teszik a gráf bejárását mindkét irányban az utalók alapján. Ha ez rendelkezésünkre állna, összevethetnénk egy-egy könyvtár konkrét adatbázisával, és így már jó esélyünk lenne a fentebb említett utalók létrehozására. Eleget tehetnénk ezáltal az információkereső nyelvvel szemben támasztott követelményeknek.

Addig pedig, amíg elkészül ez a teljes kiadáshoz kapcsolódó változat, a középkiadás alapján kellene beépíteni az utalókat, hogy legalább az ebben szereplő jelzetek története követhető legyen.

Végül érdemes lenne elgondolkozni azon, hogy az eddig egymástól függetlenül dolgozó osztályozó műhelyek munkáját miként lehetne összehangolni.

- Milyen információkereső nyelveket használnak az egyes könyvtárak?
- Melyik ETO kiadást?
- Hol és mennyire követik nyomon az ETO külföldi fejlődését?
- Az azonos nyelvet használók között milyen alkalmazásbeli különbségek vannak?

A különböző módszerekkel végzett osztályozás eredménye a felhasználók előtt egyszerre látszik egyrészt az Interneten, másrészt pedig a közös katalógusokban. Kisebb könyvtáraink tájékoztató munkatársai is jelentős segítséghez jutnának, ha tartalmilag átlátható, jól kereshető adatbázisok állnának rendelkezésükre.

Ne feledjük az információ annyit ér, amennyi megtalálható belőle.

Köszönetemet szeretném kifejezni BARÁTNÉ DR. HAJDU ÁGNESNEK és UNGVÁRY RUDOLFNAK értékes tanácsaikért!

Kapcsolódó irodalom

FEJŐS LÁSZLÓ: Kell-e még az ETO? Vita a könyvtárosok KATALIST levelező fórumán:
<http://www.ki.oszk.hu/3k/valcikkek/valcikkek0003/fejoss.html>